

Мәрьям Дибаева

ХӘТЕРДӘ КАЛГАН МИЗГЕЛЛӘР

Мин Кутуйны барыннан да элек «Тапшырылмаган хатлар» авторы буларак белә идем. Най, шул повестьны кулдан-кулга йөртеп, дәртләнеп, тәэсирләнеп укыган чаклар! Без, яшьләр, шактый вакыт аның персонажлары Галия, Искәндәр, Вәлиләр тормышы белән рухланып йөрдек. Кечкенә Кадрияне үлеп яраттык. Ул чагында, Гариф Гобәйнең «Маякчы кызы» чыкканнан соң яшь гайләләрдә Илсөяр исеме күбәйгән кебек, яңа туган кыз балалар арасында Кадрия исеме дә еш очрый иде.

Бу хәл исә Кутуйның үзенә карата да зур кызыксыну һәм ихтирам тудырды. Аның Матбуғат йортында күренүе, газета-журнал редакцияләренә килеп керүе ниндидер бер жәнлілік өсти иде кебек. Э бит ул чыннан да чибәр кеше иде. Буюк дисенме, бите-төсе дисенме! Житмәсә, һәрвакыт шат күңелле, ачык чырайлы, шаян сүзле үзе.

Миң аның газеталарда чыккан тирән мәгънәле, үткен телле мәкаләләрен укыштыргаларга туры килсә дә, жыелышларда үзен тыңлаганым, чыгышларын ишеткәнem юк иде. Бары бер тапкыр тыңладым һәм шул гомергә хәтердә калды.

...В. И. Качалов исемендәге Зур драма театры. Эрмән халкының героик эпосы «Давид Сасунлы»ның мең еллыгына багышланган тантана бара. Докладчы — Гадел Кутуй. Менә ул ап-ак күлмәктән, чем-кара костюмнан трибунага чыгып баса. Дулкын-дулкынлы кара чәч, нур чәчеп торган күзләр, елмаюга тартым ирен-нәр. Саф рус телендә матур итеп, ялкынлы итеп сөйли башлый. Беренче сүзләреннән үк тамашачыны үзенә жәлеп итә. Күз алдына әрмән халкының ерак үткәннәре килә. Борынгы әдәбият энҗеләре күңел кылларын тирбәтеп куя. Зал тың да алмый тыңлый. Күзләр три-

бунага, ораторга төбәлгән. «Тапшырылмаган хатлар»-ның авторы бик шәп оратор да икән.

...Сугыш вакыты. Бу елларда татар телендә чыга торган бердәнбер өлкә газетасы «Кызыл Татарстан». Яшьләр, балалар газеталары да, журналларның да күбесе чыгудан туктаган¹. Фронттан яраланып яки ялга кайткан язучы һәм журналистлар иң элек безгә киләләр. Матбуғат йортның салкын бүлмәләрендә эшләүче, сутыш вакытының такы-токы паегына яшәүче, үзләре дә берән-сәрән генә калган журналистлар аларны шатланып каршы алаляр.

Менә беркөнне ёске каттан:

— Кутуй кайткан, Кутуй килде,— дигән сүзләрне ишетәбез.

— Кутуй?

Йөгерә-йөгерә баскычтан менәбез. Эле берничә генә көн элек Мәскәү радиосыннан аның тавышын ишеткән идең бит. Ялкынлы чыгышында ул кыркап фашистның үз куллары белән дөмектерүе турында сөйләгән иде. Менә хәзер үзен күрәбез икән.

Салкын һәм ярым караңы коридорга таба борылу-га, бер төркем иптәшләрне күреп алабыз. Алар стена буена чүгәләп утырган Кутуй тирәсенә жыелганнар. Башында — колакчынлы бүрек, өстендә — кыска тун. Тунын чишеп жибәргән, гимнастеркасында орден-медальләре күренеп тора. Үзе ябык, авыру. Әмма күзләре, иреннәре елмая.

Без аны бүлмәгә чакырабыз. Алдына бер кочак газета куябыз. Менә «Көчем житсә әгәр» дигән нәсере басылып чыккан сан. Менә Мәскәү, Ленинградка багышлап язылган «Иртәнгә уйлар» дигән шигыре урнаштырылган сан. Бер куплетны кычкырып укып жибәрә:

Хыял күзе белән илгә карыйм,
Карап туймыйм — рәхәт күңелгә!
Рус шәһәрен ярсып яклаганда
Күзләремә Қазан күренә.

Шул кайтуында Кутуй редакциягә берничә тапкыр килде. Ул чагында редакциядә әдәби бүлек юк иде. Әдәбият-сәнгать, совет төзелеше, информация, тәржемә материаллары барысы да өч кешелек секретариат кулыннан үтә. Секретариатта Кутуй белән бергә аның фронт очеркын укып утыра иде, фотохәбәрчебез килеп керде.

— Туктагыз, мин сезне шул хәлдә фотога төшереп алыйм әле,— диде ул.

Һәм без өчәү,— Гадел Кутуй, «Кызыл Татарстан» газетасының ул чагындагы жаваплы секретаре Зариф Габитов², аның урынбасары — бу юлларның авторы — фоторәсемгә төштек. Шул фотоның артына (төп нөсөхәсе Татарстан дәүләт музееның әдәбият бүлегендә саклана) Кутуй минем өчен хәзер бик тә кадерле булган түбәндәге сүзләрне язып калдырыды: «Мәрьям! Газета-журнал битләрендә сезнең исемне күрү үзегезне күргәндәй күнелле була. Фронттан кайткан сугышчыга редакциядә ачык чырай күрсәтү, аны каршылау озак онытылmas. Йөз ел яшәгез, бәхетле булыгыз! Г. Кутуй. 10.I.44».

Кутуй яңадан фронтка китте. Аннан соң ул редакциягә гел хатлар язып торды. Хат эчендә я очеркы, я шигыре булыр иде. 1945 елның башында газетада аның «Тетрә, Берлин» дигән мәкаләсен, майор Мөхәммәт Едихановка багышланган очеркын басып чыгардык.

Хәтеремдә, Кутуй хатларының берсендә шундый юллар бар иде:

«Без Берлинга таба юл алдык. Авырлыклар инде артта калды... Жинүчеләр булып кайтырбыз».

Жинде, ләкин үзе кайта алмады. Илгә аның жыргатиң «Сагыну» нәсере кайтты.